

*DOKUMENTI CENTRALNOG RADNIČKOG SINDIKALNOG
VEĆA JUGOSLAVIJE 1919—1921, Beograd 1983, 680 str.*

U seriji C, Izvora za historiju SKJ, koja obuhvaća dokumente centralnih organa revolucionarnih sindikata u Jugoslaviji, objavljena je prva knjiga. To su dokumenti CRSVJ, Centralnog organa revolucionarnih sindikata Jugoslavije u razdoblju 1919—1921. godine. Glavni je i odgovorni urednik serije Bosiljka Janjatović, a priređivač prve knjige Toma Milenković.

Građa za povijest revolucionarnih sindikata veoma je značajna, i za njihovu vlastitu povijest, i za povijest komunističkog pokreta u Jugoslaviji čiji su nedjeljivi organski dio bili. Kako je ta građa pratila sudbinu svojih organizacija — velik je dio na razne načine uništen, izgubljen za istraživače — bio je zaista veliki napor da se, pretežno uz pomoć onovremenske partijsko-sindikalne štampe, rekonstruiraju dokumenti CRSVJ. Tako je sabrana građa, koja nema uvijek izgled i formu klasičnog dokumenta, te ne potječe uvijek baš od centralnih organa ali je u vezi s njihovim radom, u skladu s koncepcijom priređivača da pomoću raznovrsnih, jedinih preostalih izvora stvori sliku djelovanja CRSVJ i njegova užeg izvršnog organa — Izvršnog odbora.

Građa u knjizi podijeljena je u dvije osnovne grupe: Dokumente CRSVJ 1919—1921. i Priloge, opremljena je velikim i bogatim znanstvenim aparatom — 596 bilježaka, Kronologijom, Kazalima osobnih imena i geografskih naziva, popisom skraćenica, popisom izvora (neobjavljenih i objavljenih u razdoblju od osnutka CRSVJ do naših dana), zatim popisom korištene štampe i periodike, te korištene literature i dvama blokovima fotografija. Sve to ukazuje na golem trud (spojen s visokom akribijom autora) koji je uložan da bi ta knjiga građe pružila korisniku što više i što raznovrsnijih informacija o vremenu, ličnostima i događajima na koje se odnosi. Stoga predstavlja koristan priručnik za istraživača i vodič za zainteresiranog čitaoca, koji želi upoznati djelatnost najmasovnije organizacije revolucionarnog proletarijata u Jugoslaviji, u ovom slučaju njene početke.

No kao i uvijek, pomnijivo čitanje takve zbirke izvorne građe i proučavanje znanstvenog aparata potiče na razmišljanja i kritičko preispitivanje sa svrhom i ciljem da to bude i koristan doprinos i poticaj u daljnjem radu na objavljivanju građe o revolucionarnim sindikatima.

Ako počnemo s pristupom, moramo se upitati: što su za nas danas — nakon svih havarija u kojima su desetkovani ili sasvim nestali — dokumenti Centralnog radničkog sindikalnog vijeća Jugoslavije? To je pitanje i priređivaču očito bilo najteže, opredijelio se i za onu izvornu građu koja se ne bi mogla smatrati izvornim dokumentima CRSVJ ili njegovog Izvršnog odbora. Je li, na primjer, uz poziv na neku akciju koji je potpisao Izvršni odbor CRSVJ dokument i novinski članak koji ostvarenje te akcije opisuje? Ili takav tekst ipak pripada prilogima osnovnog bloka dokumenata CRSVJ sačuvanih u raznim oblicima i na raznim mjestima, pretežno u listovima koji su tada bili partijsko-sindikalna glasila, odnosno glasila pokreta. Isti je slučaj i s tekstovima koji imaju programatsko značenje za revolucionarne sindikate u Jugoslaviji i njihovo konstituiranje, nepotpisani su, a autor im je jedan čovjek. Vjerojatno bi bilo bolje da se sve takve tekstove objavilo u prilogima, pa bi blok izvornih tekstova

CRSVJ i njegova užeg izvršnog tijela, iako skromnih po obimu, činio organsku cjelinu. Kada je riječ o akcijama koje je neposredno pokretalo CRSVJ ili njegov IO trebalo je u bilješkama zbirno opisati realizaciju, ne samo u Beogradu, već i u cijeloj zemlji. Najočitiji je primjer velika akcija solidarnosti sa sovjetskim republikama u Rusiji i Mađarskoj i protiv intervencije u njima, provedena 20—21. VII 1919, a u kojoj su sudjelovale i organizacije desnih socijalista, ne samo u Sloveniji, već i u Hrvatskoj i Slavoniji, ali ne u obliku političkog generalnog štrajka, već održavanjem skupština za mir. Trebalo je u bilješci zbirno registrirati broj takvih skupova i sudionika u generalnom štrajku u čitavoj Jugoslaviji, jer je to u legalnom razdoblju najmasovnija i najimpresivnija akcija proletarijata. A objavljen je samo tipizirani nacrt rezolucije za protestne zborove (dok. br. 39), koju je CIO SRPJ(K) poslao partijskim organizacijama, dok se u bilješci samo konstatira ta akcija. Tekstovi iz komunističke štampe koji govore o sudjelovanju jugoslavenskog proletarijata u toj manifestaciji međunarodne proletherske solidarnosti pripadaju najimpresivnijim opisima komunističkih akcija u međuratnom razdoblju.

Kada je riječ o jedinstvu pokreta oko kojega su se lomila koplja između pristalica čvrste povezanosti političke partije i sindikata i pristalica odvojenog djelovanja, odnosno političke neutralnosti sindikata, kao organizacije za ekonomsku borbu — teško se složiti s izborom priređivača. Objavio je tekst članka iz Radničkih novina (dok. br. 28), bez svake sumnje direktivnog po značenju i teorijskog po pristupu, ali nije uzeo u obzir Statut SRPJ(K) koji u svom VII članu normira odnos između partije i sindikata i njihovo uzajamno predstavljanje u izvršnim tijelima od centralne instance do mjesnih vijeća. O odnosu partije i sindikata govori i III član Statuta koji definira partijski kongres, kao najviše tijelo SRPJ(K), a koji, uz ostale, čine i svi članovi CRSVJ i po dva predstavnika svakoga sindikalnog saveza (centrale).

I Praktični akcioni program SRPJ(K) sadrži zahtjeve koji pripadaju sferi sindikalne borbe. U odjeljku Socijalna politika govori se o zahtjevima za zaštitu radničke klase kao što su zaštitno zakonodavstvo, 8-satno radno vrijeme, zabrana noćnog rada, osim neophodnih izuzetaka, 44 sata neprekidnog odmora u tjednu, određenje minimalne nadnice, besplatno sudstvo u sporovima iz odnosa rada i kapitala, apsolutna sloboda radničkog organiziranja, radnički odbori u poduzećima, zagarantirana ishrana radnika putem kooperativa, formiranje Radničke komore i Privredne inspekcije za cijelu zemlju, pravno izjednačavanje poljoprivrednih radnika i slugu s industrijskim i zanatskim radnicima, obavezno državno osiguranje svih radnika za slučajeve bolesti, povrede, smrti, porođaja, besposlice, iznemoglosti i starosti.

Prema tome, članak iz Radničkih novina pripadao bi Prilozima, a odgovarajući dijelovi Statuta SRPJ(K) u — dokumente. [Usp. Odluke Kongresa ujedinjenja SAPJ(K) (Podloga, Program i rezolucija) držanog o Uskrsu 21, 22, 23. aprila 1919. god. u Beogradu, Beograd 1919. U toj su brošuri objavljena i Pravila CRSVJ.]

U Predgovoru je T. Milenković uz objašnjenje kako je komponirao taj zbornik građe dao i ocjene procesa ujedinjenja revolucionarnog sindikalnog pokreta u Jugoslaviji. Teško se složiti s njegovim ocjenama tog procesa ujedinjavanja sindikalnih organizacija na centralističkoj osnovi, jer ga promatra isključivo na osnovi relacija određenih foruma i samo u sindikatima. Kako je riječ o veoma složenom procesu konstituiranja jedinstvenoga komunističkog pokreta u tek stvo-

renoj jugoslavenskoj državi — a u okolnostima kada se i u međunarodnom radničkom pokretu odvijaju vrlo složeni procesi idejnog podvajanja na komunističku i reformističku struju, koji neposredno utječu na pokrete u pojedinim jugoslavenskim zemljama — ne može se objašnjenje tražiti isključivo u sferi organizacionog konstituiranja! Nemoguće je tako složene procese svoditi na sukobe struja, koje u određeno vrijeme drže određene forume. Pogotovu stoga što se problem izgradnje jedinstvene centralizirane političke partije proletarijata također javlja — i to istodobno — u partiji i u njoj ostaje netaknuta pokrajinska struktura do drugog kongresa. Sukob s centrumašima ne može se gledati teritorijalno, nego idejno — centristička struja javlja se u našem komunističkom pokretu kao *idejna opozicija* daljem komunističkom određenju političke partije, a samo se *organizaciono izražava* kao formiranje SRPJ (K) Hrvatske i Slavonije u toj pokrajini, a kao grupiranje istomišljenika — potpisnika Manifesta opozicije — u Srbiji i u Bosni i Hercegovini. Da je riječ o idejnom pitanju dokazuje i daljnji tok tog procesa u kojem se organizaciono okupljaju svi pripadnici socijalističkog centra, da bi se zatim ujedinili sa socijalističkom desnicom. Posve drugačije se ponaša organizirani proletarijat, jer on u svojoj većini slijedi komunističku struju, a to pokazuju neposredne akcije, kao što su npr. izbori za općinske uprave i oni za ustavotvornu skupštinu na kojima su komunisti apsolutno najjača proleterska grupacija, koju u legalnom razdoblju slijedi i impresivna grupa pristaša i glasača, iako ne pripadaju organizacijama pokreta. Sve to ukazuje na izuzetnu složenost procesa, koji se ne mogu jednostrano i pojednostavnjeno tumačiti.

Posebno složen problem javlja se pri opremanju takvih zbornika građe znanstvenim aparatom. Usprkos golemom znanju i trudu koji se ulaže čini se da jedan čovjek ne može potpuno odgovoriti tom zadatku, jer je potrebno objasniti previše raznovrsnih pojmova s područja međunarodnog i jugoslavenskoga radničkog pokreta, povijesti jugoslavenskih zemalja, zakonodavstva tih zemalja i širih državnih zajednica kojima su u toku svoje povijesti pripadale, pojmove iz onovremenskog političkog života, biografije sudionika u tim zbivanjima ili podatke o osobama iz bliže i dalje prošlosti koje se spominju u tekstovima itd. itd. To se može objasniti mnogobrojnim primjerima i navodi na pomisao da bi tako veliki jugoslavenski pothvati, kao što je objavljivanje građe komunističkog pokreta, trebalo da za izradu znanstvenog aparata formiraju određene aktivne suradnika-konzultanata, koji bi pridonosili još višoj razini i svestranosti znanstvenog aparata.

Uzmimo neke karakterističnije primjere iz te knjige:

1. Trebalo bi svagdje dosljedno nazive stranaka i sindikalnih organizacija navoditi izvorno, odnosno tako kako su same sebe nazivale. Primjer: Jugoslovenska socijaldemokratska stranka u Sloveniji izvorno se zove Jugoslovenska socialno-demokratska stranka za Sloveniju i tako bi je dosljedno trebalo nazivati.
2. Centristi iz Hrvatske i Slavonije nisu bili odstranjeni iz pokrajinskog komunističkog rukovodstva. Ne priznajući odluke Vukovarskog kongresa oni su nastavili djelovati kao SRPJ (K) za Hrvatsku i Slavoniju (poslije Obznane brisali su ono »Komunisti« iz zagrada) i nisu ni ušli u KPJ, pa stoga iz nje nisu ni mogli biti odstranjeni.
3. Problem egzistiranja posebnih, autonomnih pravnih područja u jugoslavenskoj državi postoji za cijelo vrijeme njena trajanja, jer unificiranje zakonodav-

stva nikad nije do kraja završeno. Ta se činjenica osobito snažno osjećala u prvim godinama poslije ujedinjenja i organi državnih vlasti obilno su se koristili mogućnošću primjene zakonodavstva iz vremena Carevine Austrije odnosno Austro-Ugarske Monarhije na radnički komunistički pokret u jugoslavenskim zemljama koje su do 1918. bile u njenom sastavu. Tako je u slučaju protjerivanja komunista na području Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slavonije i Dalmacije riječ o primjeni austrijskog »Kaznenog zakon o zločinstvima, prestupcima i prekršajima od 27. svibnja 1852.« koji je omogućavao da netko bude u roku od 24 sata protjeran u zavičajnu općinu. U slučajevima da netko nije zavičajan u Jugoslaviji, mogao je biti protjeran preko granice. To je stvaralo mogućnost da se i brojnim protjerivanjima ometa rad komunističkih organizacija. U Hrvatskoj i Slavoniji primjenjivani su i zakoni Hrvatskog sabora »o pravu sakupljati se« i »o porabi tiska« koji su omogućavali zabranu javnih zborova i skupština i strogi nadzor nad štampom.

Stoga se u to vrijeme često govorilo i pisalo da se i u novoj državi vlada »Bahovim patentima«, što je u ovom slučaju i figurativni izraz za cjelokupno K. und K. zakonodavstvo. Namjerno nisu primjenjivani zakoni Kraljevine Srbije ako su bili liberalniji.

I navedeni primjeri ukazuju na to da u znanstvenom aparatu ima i nepreciznosti i netočnosti. Šteta je da je do toga došlo jer će za dugi niz godina ta zanimljiva zbirka dokumenata biti mnogima jedini vodič kroz građu revolucionarnih sindikata Jugoslavije u legalnom razdoblju.

Sve primjedbe treba shvatiti u najboljoj namjeri, kako bi pridonijele još višoj kvaliteti navedenih tomova građe iz povijesti komunističkog pokreta u Jugoslaviji.

Velika je šteta što izdavač (IC »Komunist«) ne reklamira dosad objavljene knjige, a pogotovo što nije organizirao pretplatu na čitavu ediciju ili na njezine pojedine serije.

Stanislava Koprivica-Oštrić

TRILOGIJA O KRLEŽI (Predrag Matvejević »Stari i novi razgovori s Krležom«, Šime Vučetić »Krležino književno djelo« i Ivan Očak »Krleža — Partija«, »Spektar«, Zagreb 1982)

Nedavno su izašle tri bogato ilustrirane i luksuzno opremljene knjige vezane za djelatnost nesumnjivo najznačajnijeg hrvatskog književnika XX stoljeća, Miroslava Krleže, o kojem se u posljednje vrijeme vrlo mnogo piše iz raznih aspekata od nekritičke glorifikacije gotovo do negacije.

Prva knjiga Predraga Matvejevića peto je prošireno i ne baš mnogo nadopunjeno izdanje u kojem je od novog teksta za našu problematiku najznačajniji prikaz razgovora Miroslava Krleže s Josipom Brozom Titom 1939, u vrijeme tzv. sukoba na ljevici. U knjizi je i autorov opis posljednjih dana Miroslava Krleže, možda malo predetaljan i suviše intiman, te novi opširniji predgovor napisan nakon Krležine smrti u kojem se, osim okolnosti pod kojima je došlo